

Mire való a repertórium? II.

Két repertórium Szabolcs-Szatmár megyéből

A helyi időszaki kiadványok nagyszabású repertorizálási programjának megvalósításába kezdett az elmúlt évek során a Nyiregyházi Megyei Könyvtár (E munkába 1989-től bevonja a vállalkozó könyvtár szakos hallgatókat is, osztozva a felelősségben a képző intézménnyel.)

A *Szabolcs-Szatmári Szemle* 1956 és 1986 között megjelent évfolyamainak *Orosz Szilárd* által szerkesztett repertóriumra még nem része a két intézmény együttműködésének, a könyvtár helyi folyóiratokat feltáró programjának azonban már a második darabja. (A sorozatcím *Szabolcsi időszaki kiadványok repertóriumai*, de reméljük, hogy Szatmár és Bereg periodikumtermése nem marad feltáratlan, és ez a címben is kifejezésre jut.) Még szintén nem része a közös munkának a *Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó* 1974 és 1988 közötti időszakának repertóriuma, *Soltész Ida* szerkesztésében.

A Szemle repertóriuma tanulmány értékű áttekintést ad a folyóirat történetéről, tartalmának alakulásáról. Rövid, de szakszerű tájékoztatást olvashatunk itt a nyomtatás során alkalmazott betűtípusról, a szedés és tördelés sajátosságairól. Külön fejezet foglalkozik a Szemle könyvészeti adataival, a repertórium megjelenése előtt készült, többnyire kéziratban maradt repertóriumokkal, valamint közli a folyóiratról más lapokban megjelent írások bibliográfiai adatait is. Mindezek a lap sajtótörténeti kutatásának fontos elemei, ez okból nélkülözhetetlen részei a repertórium műfajának. Sajnálatos, hogy a Híradó repertóriumából kimaradtak.

Mindkét Szabolcs-Szatmár megyei kiadvány tematikusan, azon belül időrendben tárja fel anyagát, a mutatók a tétele számokra utalnak. A Szemle repertóriumának tematikus fejezet-

címei nagyjából az ETO szakrendjében követik egymást, és a tartalomjegyzék segítségével kereshetők vissza. Szemmel láthatóan gondot okozott a szerkesztőnek, hogy a fejezetcímek megismétlődjenek-e a mutatóban, tárgyszóként. Lényeges kérdés lett volna ennek előzetes tisztázása, mert enélkül felemás megoldás született. A fejezetcím egy témakör összefoglaló jelölésére szolgál. Következésképpen egy hierarchikus tárgyszórendszerben, amilyenre a szerkesztő is törekedett, csak vezéreszkriptorként használható. Így fejezi ki, hogy egy-egy fejezeten belül milyen szűkebb témákat tárgyal a folyóirat. A fejezeteket nem bontja alfejezetekre, mint azt a Híradó repertóriuma teszi. Besorolási zavarokhoz vezettek az olyan fejezetcímek, mint a *Népesség* vagy a *Gazdasági élet*. Így kerültek az előbbi fejezetbe egy 1760-ban tartott cigánybárról, az értelmiség közéleti szerepéről, a lakosság életkörülményeiről vagy az igazságkereső nemzedékről írott cikkek. Nem ártott volna elgondolkozni azon, mit takar a *gazdasági élet* oly szívesen és gyakran használt fogalma. Ha jól belegondolunk, mindent, és ennek következtében olyan általános, hogy szinte semmitmondóvá válik. Ezzel szemben van gazdaságpolitika, aminek része a mezőgazdaság-, ipar- és hitelpolitika, de semmiképp nem része sem a mezőgazdaság, sem az ipartörténet és különösen nem a vásárbírói pecsétről írott kis tanulmány, amit viszont be lehetett volna sorolni a néprajz fejezetbe, mint jogi, igazgatási népszokást. (Itt azonban még csak utalás sincs rá, sőt a néprajz, népszokás tárgyszó sem utal rá a mutatóban.) Ugyanez mondható el a népi mesterségekről írott cikkekkel kapcsolatban is. A kisajátítási kártalanítás nem építészeti, hanem jogi kérdés, semmi keresnivalója az *Építészet* fejezetben. (E témának sajnos a tárgyszavazása is zavaros.)

Mindezek alapján nem világos tehát, hogy a repertórium szerkesztőnek mi volt a célja a tematikus szerkesztéssel, ami sem a folyóirat

egy-egy évének szellemiségét nem mutatja meg, sem a tartalmilag összetartozó cikkeket nem gyűjti egy helyre besorolási következtelenségei miatt, így még a tematikus repertóriumszerkesztés mellett voksolók – köztük saját maga – érveit sem támasztja alá.

Sok helyütt nem egyértelműek az annotációk. *A szatmárcsekei Kölcsey-kúria leltára* című közlemény „1854-ben vétetett fel Csekében” annotációjából nem derül ki, hogy tanulmányról, elemzésről vagy forrásközlésről van-e szó. Ötletszerűek, sok helyen elmaradnak, máshol fölöslegesen az annotációk. (Vajon mit tudunk meg a *Zavarban a népművelő* címből, annotáció nélkül? Miért jött zavarba szegény? Kevés a pénze, esetleg olyat kérdeztek tőle, ami meghaladta az ismereteit? Máshol – a megye népművelésének helyzetéről – közli velünk az annotáció, hogy vitaindító írásról van szó, de azt már nem, hogy hol a folytatás, hol a vita, kik szóltak hozzá? Mit gondol, kedves Olvasó, miről szól a *327 kilométer* című cikk, amelyet „Egy szabolcsi kísérletről” tartalomismertetés kísér, mindez az *Oktatás* fejezetben?)

Kíváncsiak lennénk, kik voltak azok a szabolcsi diákok, akik a pesti egyetem orvosi karán tanultak a múlt században. Nevük nyilván a mutatóban sem szerepel. Vagy: melyek a címben jelzett őfihértői művészeti emlékek? Nyilván nincs belőlük olyan sok, hogy ne lehetett volna felsorolni.

Kifejezetten zavaró az annotációban az olyan megfogalmazás, amely a vidéki folyóiratok találkozájáról szól, még akkor is, ha az a cikk címében e szavakkal szerepel. (A folyóiratok nem, legfeljebb a szerkesztőik találkozhattak!)

Főlöszlegesen külön-külön szerkeszteni a szerzői név- és a tárgymutatót, egy folyamatos, mechanikus betűrendben minden könnyen megtalálható. A tárgymutató készítése rendkívül sok munkát, tárgyi tudást és figyelmet igénylő tevékenység. A Szemle a gazdaság, a társadalom és a kultúra kérdéseivel foglalkozó – azaz a megye életének minden vonatkozására kiterjedő – folyóirat, repertórium a következőképpen nem csak egy szakterület ismeretanyagát rendszerezi. A mutató szerkesztőjének tehát tisztában kell lennie számos tudományág fogalmainak alá- és fölérendeltségi viszonyával, a helyes és egyértelmű megfogalmazás módjával, az utalások mikéntjével, mert nélkül munkája használhatatlan lesz, a kutatók kevés haszonnal forgathatják, következőkép-

pen a legjobb esetben nem változtat a társadalom könyvtárosmegítélésén.

Megbocsáthatatlan – különösen, hogy egy nagy megyei intézmény nevével fémjelvezve, lektoráltan jelent meg – *García Lorca* nevének a besorolása *Federicohoz*, ahol ráadásul az egyik családnév – a *García* – csak rövidítés formájában szerepel. Összetett családneveknél mindenütt elmaradnak az utalók a második névelemről. Asszonynévüket és lánykori nevüket felváltva használó személyek különböző névalakjainál nem alkalmazza az utalót. Az írói álnevet viselő személyek valódi nevével csak akkor tájékoztat – arról is csak az annotációban, a mutatóban már nem –, ha az a közleményben is szerepel. Úgy tűnik, a szerkesztő nem ismeri sem a magyarázatos utaló fogalmát, sem az utalás jelölésének a módját. (Ez utóbbi célra az = jel nem megfelelő!) A szerkesztő által uniformizáltan használt utalási mód helytelen eredményt ad, ugyanis például a *Büdszentmihály* = *Tiszavasvári* forma azt sugallja, hogy *Büdszentmihály* helyett, időkorlátozás nélkül, nyugodtan mondhatunk *Tiszavasvárit*, holott a névváltozás időpontjának közlése nélkül tájékoztatásunk hiányos, félrevezető és bizonytalan lesz. Szükséges az utalás inverze is, vagyis *Tiszavasvári* tárgyszónál is utalni kell arra, hogy egy bizonyos időpont előtt milyen név alatt lehet a település történetére vonatkozó irodalmat találni. A *Nyírség* irodalmát sem gyűjti egybe a *Nyírség* tárgyszó, mert egy része elkerült a *Dél-Nyírség* alá. A *Benczúr-terem* – helyesen – a *Képcsarnok Vállalat* neve alatt bujkál, a baj az, hogy a *B* betűnél nem található utalás. Ha netalántán az Ideiglenes Nemzetgyűlés szabolcsi vonatkozásairól keresne valaki irodalmat, a mutató tájékoztatása szerint e témáról nem jelent meg írás

a lapban. (Ha viszont valakinek eszébe jut a *képviselők* tárgyszó alatt keresni, úgy talál a témába vágó írást.) Nem nyújt eligazítást a mutató azoknak sem, akik népi mesterségek iránt érdeklődnek, mert bár több *népi* jelzővel kezdődő tárgyszó van, a kézművesek a *kihaló mesterségek* tárgyszó alá kerültek, és még csak utaló formában sem fordulnak elő az előbbi helyen. Hosszan sorolhatnánk még a következőket, a bántó betűrendbe sorolási hibákat, a *történelem* fogalomkörének, az *országgyűlés* egyes korszakokra jellemző névváltozásai ismeretének hiányát vagy egyszerűen csak figyelmen kívül hagyását.

A szerkesztő saját tapasztalatából kiindulva írja a bevezetőben, hogy a *Szabolcs-Szatmári Szemle* a megye könyvtárainak helyismereti munkájában semmi mással nem pótolható szerepet tölt be. Minden bizonnyal így is van, ezért kellett volna az amúgy is hátrányos helyzetben levő kistéleplések könyvtárosainak kezébe példaértékű tájékoztatási segédesszöveget adni.

*

Jóval kisebb terjedelmű, ezért áttekinthetőbb a *Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó* repertórium.

A szerkesztő, *Soltész Ida* a tematikus szerkeszeten belül alfejezetekre bontja a lap anyagát. Mind a fejezet-, mind az alfejezet-címek megtalálhatók az egységesen szerkesztett név-, tárgy- és helymutatóban, amely tételszámra utal.

Ez a repertórium sem sajtótörténeti szemléletű, tehát, az alfejezetekre bontással még egy témakörön belül is felborítja az időrendet. Az alfejezet-címek félmegoldásként átveszik a mutató szerepét. Azért félmegoldásként, mert az index lehetőségeinél kevésbé részletesek, és azért is, mert következtelen az egyes íráskor alfejezetekre osztása. (Legalábbis az íráskor címéből ez derül ki, a tartalom pontosítására viszont annotációt nem alkalmaz.) Egy megyei könyvtári híradó cikkeinek túlnyomó többsége értelemszerűen helyi vonatkozású, még akkor is, ha az a címből nem derül ki. Ezért kellett volna legalább a település és az intézmény nevét az annotációnak kifejeznie.

Az eddig is közismert volt, mennyire nehezen fejezzük ki magunkat anyanyelvünkön. Sajnos a kifejezőképességnek ez a hiánya – párosulva szakterminológiai bizonytalanságokkal – megmutatkozik a tárgyszavak megfogalmazásá-

sában is. A pontosabb tájékoztatást, az alfejezet-címeknél részletesebb tartalmi feltárást a mutatónak kellett volna elvégeznie, hierarchikusan felépített tárgyszavaival. Ezt a feladatát a mutató nem végzi el, mert tárgyszavai nem részletesebbek a fejezetcímeknél.

A Híradó repertórium – tekintve, hogy ingyenes kiadvány – eljutott a megye minden könyvtárába. Lehet, hogy van olyan hely, ahol ez az egyetlen kiadvány képviseli a repertórium műfaját, amelyet az ott élők – mint a megyei módszertani központ kiadványát – mintának fognak tekinteni, hasonlóan a Szemle repertóriumához. A kistélepléseken élő levelező tagozatos főiskolai hallgatók – a jövő könyvtárosai – egyébként is a kontrollnak tekinthető minta hiányával küszködnek. Ha e kiadványokat kapják kézbe, hogyan lépünk egy lépést is előbbre saját szakmánk igényes művelésében?

Egy szokatlan kísérlet

Új szerkesztési megoldással kísérletezett *Dippold Péter* a *Történelmi Szemle* 25 évfolyamának repertorizálásakor. Igen kényelmes, de rendkívül pazarló módszerrel a bibliográfiai részt két fő fejezetre osztotta, szerzői betűrendes részre és tárgyszóindexre. Az így létrejött sajátos indexmű mindkét fő fejezete a cikkek teljes leírását adja. (A tételszámozás elmaradásának ez az ára.) Míg az első részben a rendezés szempontja a szerzők neve (szerzők alatt – tudatosan – olyan közreműködőket is értve, mint összeállító, közlő, jegyzeteket ellátó, sajtó alá rendező), a *Tárgyszóindex* címet viselő részben viszont a közlemény tartalmának megfelelő tárgyszavak alatt – ha egy közleményt több tárgyszóval lehetett jellemezni, akkor többször is – ismét teljes leírását adja a cikkeknek, amelyeket viszont nem annotál. Több szerzős cikkeknél valamennyi szerző neve alatt megismétlődik a teljes leírás. (Előfordul azonban, hogy valamennyi szerző kiemelését – számomra megállapíthatatlan okból – elhagyja, mint például a *Csernok Artilla–Ehrlich Éva–Szilágyi György* hármastól *Ehrlich Évát*.) Nem kis fejtörést okozhatott minden egyes közleményt szerzői funkció alá besorolni, így aztán egy kivételével az összes hír kimaradt e részből. A közlemények műfaját a leírások után betűkóddal jelöli – bár ez több helyen elmarad.

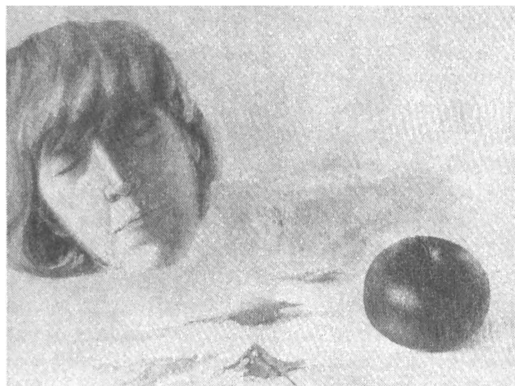
A szerzői betűrendes rész egyetlen pozitívuma, hogy a repertórium használója időrendben

maga előtt látja egy-egy szerző jelentkezésének gyakoriságát és témaválasztását. (Ezt egyébként egy egyszerű mutató is megoldja.) Nem tűnik ki viszont a szerzők és a témák egymásmellettsége, esetleges egymásra hatása, vagyis ez a repertórium nem sajtótörténeti szemléletű. Egy történelmi folyóirat sajtótörténeti feldolgozásakor legfontosabb annak vizsgálata, miként tükröződik a lapban a kor történelem-szemlélete, ideológiája, melyek az előnyben részesített és melyek a „tabu” témák. A legégyértelműbben mindez a lapban közölt cikkek egymásutánosságából derülne ki.

A szerkesztő dolgát megkönnyítette a számítógépes feldolgozás. A választható legegyszerűbb technikai megoldás viszont azt eredményezte, hogy a gép nem szolgálja, hanem uralja a témát. Valószínűleg ez az oka annak, hogy a betűrendbe soroláskor különbséget tesz hosszú és rövid magánhangzók között, amit egyébként a könyvtári szabványok nem tesznek lehetővé. A szerzői betűrendes rész előtt a szerkesztő kiemeli a Szemle tematikus számain, ami hasznos információ, de még hasznosabb lenne, ha együtt láthatnánk egy-egy szám tartalmát. (Az alkalmazott szerkesztés mellett ez a tárgyszóindexre marad, bár az 1982-es Nyolcadik Nemzetközi Gazdaságtörténeti Kongresszus anyaga igen körülményesen kereshető vissza.)

A bevezetésben külön fejezet foglalkozik a „perszonális jellegű tárgyszavakkal”. A szerkesztő értelmezése szerint ide tartoznak az ismertetett művek szerzői és azok a történelmi személyek, akikről a közlemények szólnak. Ők a tárgyszóindexben kereshetők vissza. De kik a történelmi személyek, és minek számítanak azok a történettudósok, akiknek életműbibliográfiái megjelentek a Szemlében? A szép számmal található nekrológok nem perszonáliák? Mindezekről nem szól a bevezető. E terminológiai tisztázatlanság lehet az oka, hogy azok nevei, akikről bibliográfia található a Szemlében, a szerzői betűrendes részben kereshetők vissza, holott saját életműbibliográfiájuknak nem ők maguk az összeállítói, vagyis a személyi bibliográfia a benne feltárt személy munkásságával kapcsolatban mint „rőla szóló irodalom” fogható fel.

A többszörös címfelvétel eredménye, hogy az összetartozó közleményeknél elmarad a bibliográfiai kapcsolatra való utalás. Ez különösen szembeszökő a szerzői betűrendes részben, ahol valamely vitához hozzászóló neve alatt felveszi a hozzászólást, de, annak ellenére,

hogy a címből nem derül ki, hogy melyik vitához szólt hozzá, a szerkesztő nem teszi ezt egyértelművé.

A tárgyszóindexben a többszörös leírások számát növeli, hogy nem csak a legszűkebb fogalomnál olvasható a cikk leírása, de gyakran még a szinonimáknál, vagy a téma tágabb értelmű megfogalmazásainál is. Így például *Surányi Bálint Kereskedőgilde Nagyszombatban a visegrádi kongresszus évében* című tanulmánya a *céh*, a *gilde*, a *kereskedőgilde* és *Nagyszombat* tárgyszó alatt is megtalálható, teljes leírással. (No és természetesen *Surányi Bálint* neve alatt is, a szerzői betűrendes részben.) Ez azért is érthetetlen eljárás, mert van a repertóriumnak egy harmadik, *Bokrosított tárgyszójegyzék* címet viselő része is, amelynek az lenne a célja, hogy egy-egy vezéredzkriptor mögé felsorakoztassa mindazokat a rész-egész, alá- és mellérendelt fogalmakat, amelyek a vezéredzkriptor tartalmát alkotják. Ez jó megoldás lenne, de csak akkor, ha a bibliográfiai tételeket a legszűkebb fogalom alá sorolta volna be a szerkesztő, és a tárgyszójegyzék segítségével össze lehetne állítani egy-egy tágabb témakört.

Vannak semmitmondó, viszont sok tételből álló tárgyszavak, mint például *történeti folyóirat*, amelynek tartalma – látva az egyes leírásokat – nem más, mint egy 12 éven át *Külföldi történeti folyóiratok repertórium*a rovatcímmel megjelenő, 22-szer megismételt tétel. Kissé komikusan hat a *történeti tény* tárgyszó.

A tárgyszóindex szerkesztő által választott formájának pozitívuma lehetett volna, ha a vitákat időrendben egymás után helyezi el. A *vita* tárgyszó tematikus bontása azonban csak a vitatémákat tárja fel, mechanikus betűrendben. Így elsikkadnak egy-egy időszak vagy év jellemző, vitára serkentő témái, vagyis